

آمایش سرزمینی و اقتصاد مقاومتی: بسترها و کاربردها

دکتر حیدر لطفی و دکتر علی کرمی

سرشناسه	لطفی، حیدر، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	آمایش سرزمینی و اقتصاد مقاومتی: بسترها و کاربردها/ تالیف و گردآوری حیدر لطفی و علی کرمی.
مشخصات نشر	گرمسار: دانشگاه گرمسار، انتشارات، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۲۵۰ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۱۸۳-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۳.
موضوع	آمایش سرزمین -- ایران
موضوع	Reclamation of land -- Iran
موضوع	اقتصاد -- ایران -- آینده‌نگری
موضوع	Economic forecasting -- Iran
شناسه افزوده	کرمی، علی، ۱۳۶۲ -
شناسه افزوده	دانشگاه گرمسار، انتشارات
رده بندی کنگره	HT۳۹۵
رده بندی دیویی	۳۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	۶۰۳۵۱۵۷

آمایش سرزمینی و اقتصاد مقاومتی: بسترها و کاربردها

تالیف و گردآوری: دکتر حیدر لطفی، دکتر علی کرمی

ناشر: انتشارات دانشگاه گرمسار

نوبت چاپ: اول

تاریخ نشر: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۶۹۱۸۳-۸

قیمت: ۳۶۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۸
فصل اول: آمایش سرزمینی	۳۰
۱-۱- چستی و تعریف آمایش سرزمین	۳۱
۲-۱- تاریخچه آمایش سرزمین در جهان	۳۸
۳-۱- آمایش سرزمین در ایران	۳۹
۴-۱- وظایف آمایش	۴۳
۵-۱- جایگاه آمایش در نظام تصمیم‌گیری	۴۴
۶-۱- ضرورت آمایش سرزمین در ایران	۴۴
۷-۱- آمایش سرزمین، راهکار توسعه پایدار	۴۹
فصل دوم: توسعه و تحولات نظریات توسعه	۵۷
۱-۲- مقدمه	۵۷
۲-۲- شاخص‌های توسعه	۶۰
۳-۲- نظریه‌های توسعه	۶۰
۱-۳-۲- نظریه تکاملی	۶۱
۲-۳-۲- نظریه امپریالیسم	۶۱
۳-۳-۲- نظریه نوسازی	۶۱
۴-۲- انواع رویکردها در نظریه نوسازی	۶۳
۱-۴-۲- رویکرد اجتماعی	۶۳
۲-۴-۲- رویکرد اقتصادی	۶۴
۳-۴-۲- رویکرد سیاسی	۶۴
۴-۴-۲- رویکرد روانی	۶۴

- ۶۴-۶-۴-۲- وجوه مشترک نظریه‌های نوسازی ۶۴
- ۶۵-۷-۴-۲- پیامدهای نظریه‌های نوسازی ۶۵
- ۶۵-۸-۴-۲- مطالعات اولیه نوسازی ۶۵
- ۶۶-۹-۴-۲- انتقادهای وارد بر نظریه‌های نوسازی ۶۶
- ۶۷-۱۰-۴-۲- نظریه‌های جدید نوسازی ۶۷
- ۶۹-۵-۲- نظریه وابستگی ۶۹
- ۷۳-۱-۵-۲- وجوه مشترک نظریه‌های وابستگی ۷۳
- ۷۳-۲-۵-۲- انتقادهای وارد بر نظریه‌های وابستگی ۷۳
- ۷۴-۳-۵-۲- نظریه‌های جدید وابستگی ۷۴
- ۷۶-۶-۲- نظریه نظام جهانی ۷۶
- ۸۱-۱-۶-۲- وجوه مشترک نظریه‌های نظام جهانی ۸۱
- ۸۲-۲-۶-۲- انتقادهای وارد بر نظریه‌های نظام جهانی ۸۲
- ۸۲-۷-۲- نظریه پساتوسعه گرایی ۸۲
- ۸۶-۸-۲- توسعه‌ی پایدار ۸۶
- ۸۷-۹-۲- نظریه توسعه انسانی ۸۷
- ۸۸- فصل سوم: اقتصاد مقاومتی ۸۸
- ۸۹-۱-۳- مقدمه ۸۹
- ۸۹-۲-۳- تعاریف اقتصاد مقاومتی ۸۹
- ۹۲-۳-۳- مروری اجمالی بر تعاریف برخی اندیشمندان اقتصادی از اقتصاد مقاومتی ۹۲
- ۹۶-۴-۳- مفهوم اقتصاد مقاومتی ۹۶
- ۹۷-۱-۴-۳- توجه به افزایش تاب‌آوری زیرساخت‌های حیاتی ۹۷
- ۹۸-۲-۴-۳- درک بهتری از مخاطرات و روند آن‌ها ۹۸
- ۹۸-۳-۴-۳- افق زمانی ۹۸
- ۹۹-۴-۴-۳- توجه بیشتر به مخاطرات جهانی ۹۹
- ۹۹-۵-۴-۳- غفلت از ابزارهای جدید و پتانسیل‌های مغفول ۹۹
- ۹۹-۵-۳- محورهای اساسی اقتصاد مقاومتی ۹۹
- ۱۰۰-۱-۵-۳- حمایت از تولید ملی ۱۰۰

- ۳-۵-۲- سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی ۱۰۰
- ۳-۵-۳- توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین ۱۰۱
- ۳-۵-۴- اقتصاد مقاومتی، تحقق جهاد اقتصادی ۱۰۱
- ۳-۶- اهداف اقتصاد مقاومتی ۱۰۲
- ۳-۶-۱- مهار سوداگری و فساد، گام اول تحقق اقتصاد پایدار ۱۰۲
- ۳-۶-۲- مردمی سازی اقتصاد، ارتقاء مقاومت اقتصادی در برابر تحریم ها ۱۰۲
- ۳-۶-۳- خلاصی از وابستگی به درآمد نفت، مصداق خود اتکایی ۱۰۳
- ۳-۶-۴- اولویت‌بندی شرکای تجاری ایران ۱۰۳
- ۳-۶-۵- فرهنگ‌سازی اولویت تولید بر واردات و خرید کالای داخلی ۱۰۴
- ۳-۶-۶- اقتصاد مقاومتی و تحریم‌ها ۱۰۴
- ۳-۷- نقش دولت و مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی ۱۰۶
- ۳-۷-۱- نقش دولت ۱۰۶
- ۳-۷-۲- نقش مردم ۱۰۹
- ۳-۸- موانع و چالش‌های پیش روی اقتصاد مقاومتی ۱۱۰
- فصل چهارم: آمایش سرزمینی و اقتصاد مقاومتی ۱۱۳
- ۴-۱- مقدمه ۱۱۴
- ۴-۲- انواع فعالیت‌ها در جغرافیای اقتصادی ۱۱۵
- ۴-۳- نقش انواع سیستم‌های اقتصادی در جغرافیای اقتصادی ۱۱۷
- ۴-۴- کنش متقابل میان انسان، فرهنگ و طبیعت ۱۱۹
- ۴-۵- قلمرو واقعیت اقتصادی ۱۱۹
- ۴-۶- نقش فرهنگ در رشد اقتصادی ۱۲۱
- ۴-۷- آمایش سرزمینی و اقتصاد مقاومتی ۱۳۰
- نتیجه‌گیری ۱۴۲
- منابع ۱۶۸

مقدمه

در تعاریف کلاسیک از آمایش سرزمین^۱ به عنوان ارزیابی نظام‌مند عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... به منظور یافتن راهی برای تشویق و کمک به جامعه بهره‌برداران در انتخاب گزینه‌هایی مناسب برای افزایش و پایداری توان سرزمینی در جهت برآورد نیازهای جامعه یاد می‌شود. به بیانی دیگر توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیای کلیه فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی در پهنه سرزمین نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی را آمایش سرزمین می‌گویند. در عرصه عمل، آمایش سرزمین تنظیم رابطه بین انسان فضا و فعالیت‌های انسان در فضا به منظور بهره‌برداری منطقی از جمع امکانات در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماع بر اساس ارزش‌های اعتقادی، سوابق فرهنگی و ابزار علم و تجربه در طول زمان است.^۲

سابقه آمایش سرزمین در ایران به سال‌های پیش از انقلاب اسلامی باز می‌گردد. در سال ۱۳۵۳ دفتر آمایش سرزمین توسط سازمان برنامه و بودجه تأسیس شد و در سال ۱۳۵۴ قرارداد تهیه طرح آمایش سرزمین با مهندسین مشاور ستیران بسته شد که نتایج اولیه مطالعات در سال ۱۳۵۵ منتشر شد. طرح‌های آمایش سرزمین با وقوع انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی تا سال ۱۳۷۱ متوقف بود تا اینکه در آن سال شورای عالی اداری با توجه به سیاست عمومی برنامه اول توسعه مبنی بر تجدید تشکیلات دولت با رعایت تجانس وظایف و بنا به پیشنهاد سازمان امور اداری و استخدامی کشور تصویب کرد طرح آمایش سرزمین به معنای تعیین استراتژی‌های توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین، توسط سازمان برنامه و بودجه با همکاری دستگاه‌های ذیربط تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسد.^۳

در ۱۳۷۲، خط مشی‌های ملی و منطقه‌ای آمایش سرزمین برای درج در برنامه دوم توسعه کشور، تهیه و با اصلاحاتی در جلسات خردادماه همان سال به تصویب شورای اقتصاد رسید، اما در پیوست نهایی لایحه فقط خط‌مشیهای ملی آمایش سرزمین درج

۱. Spatial planning

۲. براس و همکاران (۱۳۸۰)، آمایش سرزمین، ترجمه یدالله فرید، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره ۲

۳. فولادی (۱۳۶۴)، آمایش سرزمین و جغرافیا، فصلنامه رشد آموزش جغرافیا، شماره ۳ (۴ صفحه - از ۲۴ تا ۲۷)

گردید و مباحث منطقه‌ای آن حذف شد. در ۱۳۷۵، مطالعات طرح کالبدی ملی به تصویب رسید و از سال بعد، یکبار دیگر مطالعات آمایش سرزمین در سازمان شروع شد. با احتساب مطالعات انجام یافته در سالهای قبل از انقلاب اسلامی توسط مهندسين مشاور ستیران، این مطالعات را می‌توان دور سوم مطالعات آمایش سرزمین در کشور بشمار آورد.^۱

مهمترین رویداد برای آمایش سرزمین پس از این تاریخ ابلاغ سیاستهای کلی بنامه چهارم توسعه از سوی رهبر معظم انقلاب بود که در ماده نوزدهم آن به مبحث آمایش سرزمین پرداخته شده بود. با تصویب ضوابط ملی آمایش سرزمین توسط هیئت وزیران در آبان ۸۶، تشکیلات مرکز ملی آمایش سرزمین در چارچوب کادر سازمانی معاونت امور اقتصادی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی تصویب شد و این مرکز رسماً در ۱۳۸۴ شروع به فعالیت کرد.^۲

تحریم‌ها علیه ایران به مجموعه اقداماتی از سوی قدرت‌های دنیا اطلاق می‌شود که در جهت مجازات حکومت ایران یا وادار کردن این کشور به انجام یا عدم انجام عملی به کار گرفته شده است. عمده تحریم‌ها علیه ایران پس از وقوع انقلاب ۵۷، بعد از اشغال سفارت آمریکا در تهران شکل گرفت و در پی چالش بر سر برنامه هسته‌ای ایران شدت بیشتری یافت. برنامه اتمی ایران از سال ۸۵ و به دنبال ارجاع پرونده هسته‌ای از آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به شورای امنیت، با تحریم‌های مختلفی مواجه شده است. تحریم‌های ایران را از نظر تحریم کنندگان می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم‌بندی کرد: تحریم‌های چندجانبه همچون تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل، تحریم‌های اتحادیه اروپا، تحریم‌های یک‌جانبه از سوی کشورهای مختلف مانند ایالات متحده و تحریم‌های کنگره آمریکا.^۳

نخستین تحریم جامع سراسری علیه ایران در دوران معاصر، تحریم بریتانیا علیه ایران به‌منظور واکنش در برابر انتخاب دکتر محمد مصدق به وزارت بود که هدف ملی سازی صنعت نفت را دنبال می‌کرد. اولین قطعنامه شورای امنیت علیه ایران در زمان نخست‌وزیری محمد مصدق و به منزله واکنش ملی شدن صنعت نفت ایران صادر

۱. صالحی و یوراسفر سنگاچین (۱۳۸۸)، تحلیلی بر موانع فراروی آمایش سرزمین در ایران، فصلنامه راهبرد، شماره ۵۲.

۲. حسین خان قندهاری (۱۳۸۸)، آمایش سرزمین: گذشته، حال و آینده، فصلنامه برنامه، شماره ۳۴۵.

۳. فرجی دانا، احمد (۱۳۷۱)، آمایش سرزمین و توسعه فضایی یکپارچه، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، شماره ۴۶.

شد. آمریکا نیز در سال ۱۹۸۰ تحریمات اقتصادی وسیعی را در واکنش به تصرف سفارت آمریکا در تهران علیه ایران وضع نمود. در سال ۱۹۹۵، بیل کلینتون^۱ رئیس جمهور وقت آمریکا اقدام به وضع تحریم‌هایی نمود که به موجب آن شرکت‌های نفتی آمریکایی از سرمایه‌گذاری در طرح‌های نفت و گاز ایران منع شده بودند. همچنین روابط بازرگانی با ایران نیز یک‌جانبه قطع گردید.^۲

تحریم‌های اقتصادی نیز عمدتاً از دو طریق اعمال می‌شود. تحریم تجاری و تحریم مالی. تحریم تجاری که با محدود کردن یا قطع کردن انواع روابط وارداتی و صادراتی همراه می‌شود. در تحریم مالی محدودیت و تضيیقات و فشارهایی بر روابط مالی کشور هدف اعمال می‌شود. یعنی سرمایه‌گذاری، تأمین مالی و معاملات مالی کشور تحت فشار قرار می‌گیرد. تقسیم‌بندی دیگری می‌توان از جهت منشأ تحریم نیز در نظر داشت. اول تحریم یک‌جانبه، در این نوع کشور فرستنده تحریم بر اساس تصمیم یک طرفه خود تحریم را اعمال می‌کند. دوم تحریم چند جانبه که از سوی چند کشور علیه کشور هدف صورت می‌گیرد. سوم تحریم سازمان ملل است که به وسیله شورای امنیت اعمال می‌شود. از آنجا که در تحریم یک طرفه، فقط یک کشور روابط تجاری و مالی خود را با کشور هدف محدود می‌کند، در نهایت این تحریم آثار سوء کمتری خواهد داشت. میزان این اثرگذاری به نفوذ اقتصادی کشور فرستنده تحریم در کشور هدف بستگی دارد. به طور مثال اگر کشوری مانند آمریکا بر کشوری مانند کانادا که در حد ۸۰ درصد روابط تجاری‌اش وابسته به آمریکاست تحریم اعمال کند بدون تردید کشور کانادا به شدت تحت تأثیر قرار خواهد گرفت و به اوضاع وخیمی دچار می‌شود؛ اما اگر سهم معاملات اقتصادی آمریکا با کشوری مثلاً حدود ۱۵ درصد باشد، تحریم یک‌جانبه کاری از پیش نخواهد برد.^۳

البته در سطح کشور تحریم شده، میزان افزایش هزینه‌ها به میزان وابستگی آن کشور به طرف تحریم کننده بستگی دارد. در تحقیقی که در خصوص اثربخشی تحریم‌های

۱. Bill Clinton

۲. مخدوم، مجید (۱۳۸۹)، شالوده‌ی آمایش سرزمین، فصلنامه کتاب ماه علوم و فنون، شماره ۱۳۱

۳. یور احمد، احمد (۱۳۸۰)، آمایش سرزمین و ایجاد تعادل در نظام شهری کشور، فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه تهران، سال چهل و هشتم - شماره ۴

اقتصادی صورت گرفت، این نتیجه اعلام شد که ۱۷۶ مورد تحریم اقتصادی از سال ۱۹۱۴ تا ۱۹۹۰، صورت گرفته که حدود ۶۶ درصد آن موفق نبوده و ۳۴ درصد بقیه هم فقط نسبتاً موفق بوده‌اند.^۱

این آمار نشان می‌دهد که تحریم‌های اقتصادی در ذات خود موفقیت نداشت. از سال ۱۹۷۳ تاکنون هم ۲۴ درصد تحریم‌های اقتصادی نسبتاً موفق ارزیابی شده است. تنها مواردی که در تاریخ تحریم‌های اقتصادی از آن‌ها به عنوان نمونه‌های موفق نام برده می‌شود، تحریم‌هایی است که علیه آفریقای جنوبی یعنی رژیم نژادپرست آفریقای جنوبی و رژیم نژادپرست رودزیا (در کشور زیمبابوه) صورت گرفت. غیر از این دو مورد در تاریخ تحریم‌های اقتصادی، مورد عراق در این اواخر مثال زده می‌شود. در آفریقای جنوبی هم تحریم اقتصادی موجب شد که یک حکومت سیاه پوست بر سر کار بیاید اما فشارهای زیادی به رژیم آن کشور وارد کرد.

در تحریم‌های چند کشور اصطلاحاً می‌گویند ائتلاف کشورهای داوطلب^۲ یا به وجود آمده است. یعنی ائتلاف کسانی که مایل‌اند به تحریم بپیوندند. بدیهی است که آثار و هزینه‌های تحریم چند جانبه نسبت به تحریم یک جانبه می‌تواند بیشتر باشد؛ اما تحریم شورای امنیت سازمان ملل است که به صورت همه جانبه صورت می‌گیرد و برای اعضای سازمان ملل لازم‌الاجراست و بعد حقوقی و قانونی هم دارد. در فاصله جنگ جهانی اول تا سال ۱۹۹۰، یعنی در طول نزدیک به ۷۵ سال، در مجموع ۱۱۵ تحریم اقتصادی علیه کشورهای مختلف تصویب و به اجرا گذاشته شد که به طور متوسط برابر است با ۱/۵ تحریم در سال؛ اما از سال ۱۹۹۰، تعداد تحریم‌های اقتصادی به شدت افزایش یافته است. از سال ۱۹۹۰، به دنبال فروپاشی اتحاد شوروی و پایان جنگ سرد، کاربرد سیاست تحریم اقتصادی به شدت افزایش یافته است. دولت آمریکا بزرگ‌ترین سهم را در کاربرد سیاست

۱. سرور، رحیم و حسن اسماعیل زاده (۱۳۸۶)، آمایش سرزمین، پیش نیاز عدالت اجتماعی (مقدمه‌ای بر نقش آمایش سرزمین در تحقق عدالت اجتماعی و توسعه پایدار)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، شماره ۱۴

۲. وحیدی، بریدخت (۱۳۷۴)، ارزیابی مطالعات آمایش سرزمین ایران از دیدگاه آموزش عالی، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۱۰

تحریم اقتصادی داشته است. در مجموع، دو سوم تحریم‌های اقتصادی جهان توسط دولت آمریکا اعمال گردیده است. شایان توجه است که به دنبال فروپاشی اتحاد شوروی و پایان جنگ سرد، سهم آمریکا در تحریم‌های اقتصادی جهان به شدت افزایش یافته است. طی دوره ۱۹۱۸-۱۹۹۰ دولت آمریکا مسئول ۷۷ مورد از کل ۱۱۵ تحریم‌های اقتصادی جهان، یعنی ۶۷ درصد کل تحریم‌ها بود. طی دوره ۱۹۹۰-۱۹۹۹ سهم آمریکا در کل تحریم‌های اقتصادی جهان به ۹۲ درصد افزایش یافت. تنها در دوره اول ریاست جمهوری آقای کلینتون دولت آمریکا ۶۱ تحریم اقتصادی را علیه ۳۵ کشور جهان، با جمعیتی بالغ بر ۲/۳ میلیارد نفر، یعنی ۴۲ درصد کل جمعیت جهان و ۷۹۰ میلیارد دلار صادرات، یعنی ۱۹ درصد صادرات جهان، به اجرا گذاشت. اهداف گوناگون این تحریم‌ها عبارت بودند از جلوگیری از نقض حقوق بشر؛ ۲۲ مورد، مبارزه با تروریسم بین‌المللی؛ ۱۴ مورد، منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای؛ ۹ مورد، حمایت از حقوق کارگران؛ ۶ مورد، حفظ محیط‌زیست؛ ۳ مورد و جلوگیری از گسترش مناقشات و جنگ‌های داخلی؛ ۷ مورد.^۱

هزینه‌های تحریم اقتصادی بسته به نوع تحریم متفاوت چنانچه تحریم به صورت یک جانبه از سوی یک کشور انجام شود اثر بخشی تحریم کمتر و به همین نسبت چنانچه از سوی چند کشور یا از سوی شورای امنیت سازمان ملل اعمال شود اثربخش‌تر است. همان‌طور که اشاره شد تحریم‌های همه جانبه شورای امنیت بسیار نادر است. ولی چنانچه اعمال گردد تأثیر آن بسیار جدی است در واقع نباید تحریم‌های یک جانبه را از نظر هزینه با تحریم‌های شورای امنیت مقایسه کرد.^۲

در تحریم‌های یک جانبه هزینه واردات و صادرات افزایش می‌یابد و کالاهای صادراتی قدرت رقابت خود را از دست می‌دهند و واردات نیز گران‌تر می‌شود و در نتیجه با مقدار معینی سرمایه کالای کمتری وارد کشور می‌شود. در صورتی که تحریم ادامه بر تخصیص

۱. ضیایی، سید یاسر (۱۳۹۴)، تحریری در باب تحریم: تحریم‌های علیه ایران از نظریه تا عمل، فصلنامه نقد کتاب فقه و حقوق،

شماره ۲ (۸ صفحه - از ۹۱ تا ۹۸).

۲. عبداللہی، عشرت (۱۳۸۵)، پیامدهای تحریم اقتصادی ایران، بانک و اقتصاد، شماره ۷۳ (۱۱ صفحه - از ۶۸ تا ۷۸)

منابع تأثیر منفی نهاده، در نتیجه ساختار اقتصاد آسیب خواهد دید.^۱

در بخش مالی نیز تحریم باعث افزایش نرخ بهره و افزایش هزینه‌های تأمین مالی میان مدت و بلند مدت نه تنها دشوارتر، بلکه حتی در برخی موارد اساساً قطع می‌شود. هزینه‌های دیگر تحریم بدین قرارند:

۱- وقت و انرژی کشور هدف تلف می‌شود. در واقع برای تغییر جهت تجارت و مناسبات مالی وقت زیادی باید صرف شود که خود دارای هزینه است.

۲- تحریم سبب نوعی بلاتکلیفی در اقتصاد شده سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را برای انجام سرمایه‌گذاری وادار به تأمل و صبر می‌کند. در این زمان سرمایه‌گذاران به مناطق دیگر جذب می‌شوند و کشور هدف از رقابت در جذب سرمایه‌گذاری باز می‌ماند.^۲

۳- کشورهای مختلف که در تحریم شرکت نکرده‌اند با تردید به فضای سرمایه‌گذاری نگاه می‌کنند و با اکره به سرمایه‌گذاری می‌پردازند. بسیاری از شرکت‌هایی که با کشور تحریم کننده دارای روابط اقتصادی هستند از تیره شدن روابط خود با آن کشور نگران می‌شوند و حتی‌المقدور از انجام سرمایه‌گذاری خودداری می‌کنند. اینان حتی اگر خطر سرمایه‌گذاری را نیز بپذیرند هزینه‌های تحقیقی را برای آن در نظر می‌گیرند.

۴- ریسک تجارت و سرمایه‌گذاری بالا می‌رود و هزینه‌های هرگونه تأمین مالی نسبت به میانگین جهانی و منطقه‌ای افزایش می‌یابد. این امر موجب اتلاف منابع مالی می‌گردد.

۵- چنانچه کالای اصلی کشور هدف مورد تحریم قرار گیرد ضربه بر اقتصاد کلان آن کشور بسیار سنگین خواهد بود.

۶- فضای روانی منفی برای فعالیت‌های اقتصادی موجب کاهش سرمایه‌گذاری، کندی رشد و افزایش تورم می‌گردد.^۳

۱. بیات، محسن (۱۳۹۱)، تاریخ تحریم ایران؛ تحول در آسیب‌پذیری‌ها و ماهیت تحریم‌ها، فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و ششم - شماره ۴

۲. صمدزاده، علی (۱۳۹۱)، تحریم اقتصادی؛ تهدید هوشمند، شماره ۱۱۴

۳. ضیایی، سید یاسر و علیرضا محمدی مطلق (۱۳۹۲)، تحریم اشخاص حقیقی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم برخی اتباع ایرانی، فصلنامه حقوقی دادگستری، شماره ۸۸